

Francesc Lairet

Per a escriure la biografia de Francesc Layret tal com es mereix caldria disposar d'una ploma ben trempada, àgil i vibrant. Només així hom podria explicar com era i el que valia aquell gran home, aquell gran invàlid que tant de vigor i energia tenia per a defensar les causes justes dels treballadors i dels humils. En no disposar d'aquella ploma, ens haurem de conformar a explicar d'una manera senzilla el que sabem d'aquell honorable ciutadà barceloní.

Francesc Layret, de la seva professió d'advocat, en va fer un veritable sacerdoti al servei de la veritat i de la justícia. Per aconseguir-ho, no tremolà mai davant de res ni de ningú. Ni davant del general Martínez Anido.

La primera ocasió que tinguérem de conèixer en Layret va ésser, l'any 1916, a la ciutat de Badalona, amb motiu de celebrar-s'hi un míting de propaganda catalanista i republicana, en el qual prenia part, al costat de Xavier Gambús. En aquella època, Layret pertanyia al Bloc Republicà Autonomista, que havia creat amb Lluís Companys. Aquell míting tingué lloc al Cinema Picarol, de Badalona, i fou força concorregut. Quan veiérem en Layret pujar a la tribuna, ens va causar una impressió punyent. Caminava amb l'ajuda de crosses, i les seves cames, que tenia completament paralizades, semblaven debanadores anant d'un costat a l'altre. Ens va fer, doncs, molta pena veure aquell home que, en un estat físic tan lamentable, tenia el coratge de pujar dalt d'una tribuna pública per a predicar i defensar les seves doctrines polítiques. Ah!, però quan començà a parlar demostrà una virilitat que corprengué tots els assistents a l'acte. A mesura que anava parlant i desgranant els temes per ell preferits, ens feia l'efecte que veïem un gegant, un gran tribú, que no estalviava les seves energies per fer comprendre la seva argumentació al nombrós públic aplegat a la sala. De quina manera fustigà les xacres de la societat capitalista i la monarquia imperant llavors a Espanya!

Tres anys més tard, tinguérem ocasió de tractar-lo de tu a tu i diverses vegades en el seu despatx d'advocat, que tenia al carrer de Balmes, 26, de Barcelona, i a l'audiència. L'entrada en relació amb Layret va ésser motivada perquè, un dia, a Badalona, explotà un petard al domicili del senyor Francesc Blanch, industrial metal·lúrgic d'un cert relleu. Per aquell fet, que no causà cap víctima, i només la trencadissa d'alguns vidres, l'endemà fou detingut en Joan Nanot, obrer ajustador mecànic, originari d'un poble de la comarca del Berguedà. En Nanot, que feia molt de temps que residia a Badalona, en el moment de la seva detenció era president del Sindicat Únic d'obriers metal·lúrgics. Era un militant confederal actiu i força intel·ligent, que sabia plantar cara amb valentia als patrons del ram, sempre que es tractava de defensar els interessos dels seus companys de treball. Un home d'aquestes condicions era un home a abatre, i com més aviat millor, per part dels burgesos i de les autoritats policíiques. Per tant, aprofitaren aquella explosió per a fer-l'en responsable. Un cop detingut, el processaren i el tancaren a la presó Model de Barcelona. Es demanà a Layret si volia encarregar-se de la seva defensa. Ho acceptà de molt bon grat.

El dia del judici, només hi havia, contra Nanot, els atestats de la guàrdia civil i de la policia. No hi havia cap altra prova. En canvi, tots els testimonis de

descàrrec van ésser de tant de pes que, Layret, no hagué d'esforçar-se gaire per aconseguir l'absolució total.

Layret en va defensar molts i molts, de militants cenetistes. Va aconseguir gairebé sempre que fossin absolts. La seva tasca en aquest sentit —cal recordar que era diputat a les Corts de Madrid pel districte de Sabadell— no quedà limitada a Catalunya. Cada vegada que la CNT el requerí per a defensar els seus militants, encara que fos en terres llunyanes, Layret acceptà. L'any 1917 defensà, a Saragossa, els ferroviaris acomiadats amb motiu de la vaga general ferroviària del mes d'agost. L'any 1920 vestia la seva toga a l'audiència de Màlaga, per a defensar un dels set anarquistes per als quals el fiscal demanava la pena de mort, per un delicte que no havien comès. Com sigui que el fiscal es va permetre de posar-se amb les idees anarquistes, pretenent fer-les responsables de tots els crims i coses lletges que es cometien arreu del món, Layret se li encarà, dient-li aquests mots: «...la seva senyoria ha dit tot el que ací hem escoltat... Doncs sàpiga que l'ideal anarquista, l'anarquisme, contra tot e! que la seva senyoria ha dit, és quelcom tan bell, tan Just, tan humà i, en fi, tan sublim, que no té cabuda ni pot entrar per les portes de l'Institut on es va educar la seva senyoria».

El públic, que emplenava la sala de l'Audiència, reaccionà cridant: «Visca l'anarquia i els anarquistes!». Els processats van ésser tots absolts i alliberats el mateix dia.

Layret, a més de lliurar-se a les seves tasques d'advocat i de diputat al parlament de Madrid, va emprendre la de despertar els camperols catalans de l'explotació de què eren víctimes per part dels grans terratinents, amb el crit: «Aixequen els vostres dignes caps de la terra catalana! No us deixeu befar, ni atropellar! Ajudeu-vos i uniu-vos tots contra l'opressió i la injustícia al camp.». Ell fou l'inspirador, amb Lluís Companys, Amadeu Aragay, de Sabadell, Esteve Gené, de Cerdanyola, i altres, d'organitzar els camperols de Catalunya. Idea que es va veure realitzada vint mesos més tard, a base de les persones que acabem d'esmentar i amb Francesc Riera, de Martorell; Mas, de Sant Cugat del Vallès; Pere Esmendia i Ramon Batés, de Rubí; Pedró, del Vendrell; Calvet, de Vilassar; Astre Gener, de Sabadell; Sallés, de la comarca de Manresa, entre altres, amb la fundació de la Unió de Rabassaires de Catalunya. El 22 de juliol de 1922, el governador civil de Barcelona, general Martínez Anido, sota la pressió del govern de Madrid, va aprovar els estatuts de l'entitat, quan ja feia més d'un any i mig que Layret havia estat assassinat. I el 15 de gener de 1923 —feia ja quatre mesos que Martínez Anido havia estat destituït del càrrec de governador— la Unió de Rabassaires de Catalunya, va celebrar el Primer Congrés al Teatre Marina, de Barcelona. L'organització, en aquells moments, tenia uns 20.000 afiliats. Aquesta organització, pel febrer de 1921, havia començat a publicar el setmanari «La Terra», que va arribar a tenir una gran difusió entre els camperols catalans.

Arribà un moment en què l'extraordinària i intensa activitat de Francesc Layret espantà molta gent: els capitalistes i financers del Fomento del Trabajo Nacional, de la Lliga Regionalista, de la Unió Patronal, de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, la gent dita d'ordre i tots els sostenidors i botiflers del

règim monàrquic espanyol. Per a tota aquesta gent calia, i al més aviat possible, acabar amb aquell home, amb aquell cervell que tant de mal els feia amb les seves crítiques i diatribes, justes i humanes. Calia fer-lo desaparèixer físicament, costés el que costés. Què els importava que fos un gran invàlid? Quan es tracta de qüestions d'interessos i de raons d'Estat, circumstàncies com aquesta són «punyetes» i sentimentalismes del baix poble! El que interessava, el que urgia era acabar amb ell, amb el seu cervell, perquè estava inflammat de «teories boges, perilloses i impracticables». Calia, doncs, trobar l'home, el monstre que s'encarregués d'ordenar el seu assassinat. Jo ho crec que el trobaren, aquest monstre; el general Severiano Martínez Anido, governador civil de Barcelona, el qual feia pocs dies que havia pres possessió del càrrec, per imposició de la gent benpensant i d'«ordre» de Barcelona.

Martínez Anido, en fer-se càrrec dels destins de la capital catalana i la seva província, la primera mesura que prengué va ésser clausurar els locals dels Sindicats obrers de la CNT, posant-los al marge de la llei, i empresonar centenars dels seus militants més destacats i actius, deportant-ne molts, en conducció ordinària, a llunyanes terres de la península. Àdhuc empresonà alguns elements de relleu dels partits republicans d'esquerra i del periodisme. D'entre tots, n'escollí 36, que va fer tancar al vaixell «La Giralda», al port de Barcelona. Entre aquests hi havia: Salvador Seguí, «El Noi del Sucre», Manuel Salvador i Serrano, Camil Piñón i Oriola, Francesc Comes i Pagès «Parones», Vicenç Botella i Moya, Narcís Vidal i Cucurulla, Josep Vidal i Cucurulla, Eusebi Manzanares i Barrera, Martí Barrera i Maresma, Miquel Abós i Serena, Antoni Solé i Cuadrat, Josep Viadiu i Valls, Enric Rueda i López «Rodín», Anicet Palau López i Dalmau, Emili Albarcíes i Alorda, Manuel Nuñez i Garcia, Saturnino Meca González, Dionís Aroles i Batlló, Antoni Ocaña i Martín, Josep Soler i Guillamet, Manuel Castariencas i Domingo, Josep Francès i Jarques, Josep Roigé i Rodó, Guillem Vallès i Bruguera, Daniel Rebull i Cabré «David Rey», Eusebi J. Orge Sánchez, Antoni Calomarde i Costa, Salvador Caracera i Díaz, José Antonio Gómez Vicente, Salvador Pascual i Mascaró, Ramon Recasens i Muset, Francesc Arín i Simó, Jesús Vega i Fernandez, Jaume Albarcíes i Descàrrega, Lluís Companys i Jover, regidor de l'ajuntament de Barcelona i advocat, i Antoni Amador i Obón, periodista.

D'altra banda, els atemptats personals recomençaren amb més força que mai. Els militants obrers de la CNT que havien aconseguit d'escapar-se d'ésser detinguts, eren caçats a trets pels mercenaris del Sindicat Lliure i per la policia. Un, el destacat militant llibertari Joan Canela i Recasens fou assassinat al bar «El Ciclista», de la plaça Bonsuccés, de Barcelona. D'aquest atemptat, se'n pogueren escapar alguns militants, entre els quals, Andreu Nin.

L'esposa de Lluís Companys, la senyora Mercè, el mateix dia que fou detingut el seu marit, anà a veure en Layret per pregar-li que intercedís davant les autoritats per a obtenir la seva llibertat. Layret, aquell gran defensor de les causes justes, no es podia pas negar al prec d'aquella bona dona que, plorosa, li demanava la llibertat del pare dels seus fills. Oi més quan es tractava d'intentar d'alliberar un gran amic seu, que lluitava al seu costat des de feia molts anys, i que, a més, era regidor de l'ajuntament de Barcelona, pel seu mateix partit polític. Layret, des del seu despatx, telefonà a Martínez Domingo,

alcalde de la ciutat, i, fent valer la seva condició de diputat, protestà enèrgicament de totes les detencions que la policia anava efectuant, i li demanà que li concedís una entrevista per a parlar-ne, i, a més, li va pregar que volgués acompanyar-lo a visitar el governador civil, Martínez Anido, com a testimoni del que pensava dir-li sobre el que passava. Li comunicà també que aniria acompanyat de l'esposa de Lluís Companys. L'alcalde senyor Martínez Domingo li respongué que acceptava amb molt gust la missió d'acompanyar-lo a visitar en Martínez Anido, però que abans volia demanar hora al governador civil. Moments després, l'alcalde comunicava telefònicament a Layret que, cap al tard, l'esperava, amb la senyora Companys, al despatx de l'alcaldia, a la plaça de Sant Jaume, car el governador civil estava disposat a rebre'ls i a escoltar-los. Layret, aleshores, demanà a l'esposa de Companys que, cap a les sis de la tarda, l'esperés en un cotxe a la porta del seu despatx. L'espai entre aquelles dues hores era el que havia d'ésser fatal per a la vida de Layret.

Poc abans de les sis de la tarda, tal com havien quedat Layret i la senyora Companys, aquesta, en l'automòbil número 325 de la Companyia General de Taxis, es parà davant el número 26 del carrer Balmes, entre la Granvia i el carrer Diputació, esperant que Layret baixés del seu despatx. Francesc Layret no va trigar gaire a baixar les escales del seu despatx, ajudat per un amic que, per causa del seu defecte físic, l'havia d'acompanyar sempre. En el moment de sortir al carrer, un individu, amb la pistola a la mà, es va avançar cap a Layret i li va disparar repetidament, covardament, salvatgement. La senyora Companys, horroritzada, cridà: «Pobre senyor Layret!», i caigué desmaiada, a causa de la forta impressió rebuda. D'aquesta impressió en va sofrir tota la seva vida¹.

El pistoler que havia disparat contra Francesc Layret era un mercenari del Sindicat Lliure, Paulí Pallàs, —que tant deshonrà la memòria del seu pare, martiritzat i afusellat al castell de Montjuïc, a darrers del segle passat, amb motiu de l'atemptat contra el general Martínez Campos, el 24 de setembre de 1893². El grup d'individus que amb Pallàs participaren en l'atemptat era manat pel famós pistoler del Sindicat Lliure Carles Baldrich, de la barriada de Sant Andreu de Palomar, conegut també amb el sobrenom de l'«oncle».

Tot i que el lloc en què acabava de cometre' s l'atemptat era molt cèntric i concorregut, no hi havia ni un policia, ni un guàrdia civil, ni cap mena d'autoritat. L'agressor i els seus acompanyants pogueren, doncs, fer-se escàpols amb tota

¹ Es diu que va ésser Fulgencio Vera (a) «Mirete», el qui va disparar tots els trets de pistola contra Layret. Si bé aquest minyó indesitjable formava part del grup que esperava que Francesc Layret sortís de casa seva, els nostres informes d'aleshores asseguraven que fou Paulí Pallàs qui el matà. Uns anys més tard, hivern del 1932, ho corroborarem en unes converses privades —que després es feren públiques en un manifest i a la premsa de Madrid— que tinguérem amb els pistolers del Sindicat Lliure Juan Marín i Juan de la Cruz, com hem explicat en un capítol anterior d'aquesta obra.

² En un llibre sortit fa poc a Barcelona, amb el títol *Layret. 1880-1920*, el seu autor, Joaquim Ferrer, recull la versió de Gabriel Alomar, el qual afirmà que va ésser el mateix assassí d'en Layret qui va dir: «Pobre Layret!» (pàg. 212), quan en realitat qui va dir «Pobre senyor Layret!», com expliquem, va ésser l'esposa de Lluís Companys.

tranquil·litat, sense que ningú els molestés. Això vol dir que l'atemptat havia estat organitzat i premeditat en els seus més petits detalls. Per part de qui? Per qui coneixia l'hora exacta que Francesc Layret sortiria per anar a l'ajuntament a recollir l'alcalde i després a visitar el governador civil: Martínez Anido.

El sistema que va emprar Martínez Anido per fer assassinar aquell gran invàlid l'havia de repetir altres vegades en el transcurs del seu virregnat a Barcelona. L'any 1921, per exemple, en fer assassinar Eduard Alsina, «En Cinto de la Palla».

Després de l'inqualificable crim passaren molts minuts abans que ningú acudís en auxili de Layret. Les set ferides del seu cap eren set brolladors de sang, de sang pura i generosa. Finalment, el ferit fou recollit i traslladat al dispensari del carrer de Sepúlveda, en el mateix taxi que la senyora Companys l'havia anat a buscar. Mentre el metge i els infermers s'afanyaven a estroncar la sang de les ferides, es presentà Martínez Anido en persona, dient que anava a interessar-se per la salut de Layret ³. Amb la fredor i sadisme que pronuncià aquests mots, tots els presents compregueren a bastament el perquè de la seva visita. Volia assegurar-se per ell mateix que l'assassinat s'havia comès i que ja no tenia res a témer d'aquell home que s'estava debatent contra la mort.

Francesc Layret moria a les deu del vespre, a la Clínica del doctor Corachán, de Barcelona.

No cal pas que expliquem la indignació que va produir a Barcelona i a tot Catalunya l'assassinat de Layret. Indignació que es demostrà d'una manera ben palesa amb la vaga general que va declarar la CNT a tota la província de Barcelona i amb l'acte del seu enterrament, al qual acudiren milers i milers de ciutadans, la immensa majoria dels quals eren treballadors, i en el qual, encara, es tornà a vessar sang, per obra i gràcia de Martínez Anido. Tots els caps dels carrers que aflueixen al de Balmes i Corts Catalanes (Granvia) eren ocupats per nombroses forces de la guàrdia civil i de Seguretat a cavall. Així mateix, una secció de la benemèrita se situà d'una manera provocadora davant mateix del domicili de Layret, al carrer de Balmes. Es formà la comitiva que acompanyava les despulles d'aquell gran advocat, essent el taüt portat a pes de braços pels seus amics més íntims. En arribar al carrer de les Corts Catalanes, la guàrdia civil i la de Seguretat a cavall carregaren contra aquella immensa massa compacta de ciutadans que, adoloridament i pacíficament, retia el seu homenatge a l'home sacrificat. La multitud resistí l'embestida salvatge de la força pública. Llavors les càrregues van ésser més brutals, i dispararen les terceroles sobre la munió de gent, causant ferits a tort i a dret. Per la inesperada agressió dels sicaris d'Anido i d'Arlegui, l'esverament fou

³ Una altra rectificació a fer al llibre abans esmentat, de Joaquim Ferrer. Diu que el periodista de «La Veu de Catalunya» que va fer la ressenya de l'atemptat, en referir-se a la visita que Martínez Anido va fer al dispensari del carrer Sepúlveda «per a interessar-se per la salut» de Layret, s'equivocà, confonent el general Arlegui amb l'Anido. Nosaltres recordem prou bé la narració que d'aquella escena van fer alguns dels presents. Tots afirmaren que l'Anido es presentà en persona al dispensari. Però, en cas d'ésser certa la informació que dona l'esmentat llibre, llavors resultaria que tots els periodistes de la premsa barcelonina «confongueren» el general Arlegui amb el general Martínez Anido, puix que tots els diaris donen la notícia en sentit contrari. Àdhuc la «seriosa» «La Vanguardia» dels germans Godó.

apocalíptic. Els trets de les terceroles i els cops de sabre no estalviaven ningú ni res. El pànic va ésser tan gran que el fèretre de Layret anà llançat per terra una bona estona, essent sabrejat i trepitjat pels cavalls de la guàrdia civil, per cert, d'una manera ben poc pietosa. De seguida, però, els manifestants reaccionaren amb coratge i feren front a la brutalitat de la força pública. Recolliren el taüt i, amenaçant amb els punys, tingueren pit de plantar cara a aquells assassins sense ànima. Intervingué també vigorosament, per a evitar el que ja semblava irreparable, el senyor Nicolau d'Olwer, que portava la representació oficial de l'alcalde de Barcelona, senyor Martínez Domingo. Hi hagué un moment de transició, i, finalment, no passà res més de violent. La gran gentada de ciutadans, més apaivagada i serena, pogué continuar el seu camí, acompanyant les restes de Layret fins al cementiri Nou, a Montjuïc, on fou enterrat, civilment, en el nínxol número 242.

L'enterrament del gran advocat dels treballadors de la CNT i dels camperols rabassaires de Catalunya va tenir lloc el dia 2 de desembre, a la tarda.

El dia de l'assassinat de Layret, 30 de novembre, cap al tard, el vaixell «La Giralda» sortia del moll de Barcelona, amb els 36 militants anarcosindicalistes i l'advocat i regidor de l'ajuntament de Barcelona, Lluís Companys. L'endemà, quan el vaixell arribà a la Mola, a Maó, un dels oficials de la tripulació comunicà a Lluís Companys que Francesc Layret havia estat assassinat a Barcelona. Companys comunicà la trista nova als seus companys de deportació. Llàgrimes de dolor i d'indignació caigueren dels ulls d'aquells homes fermes i lluitadors. Salvador Seguí, adonant-se del gran buit que representava la pèrdua

de Layret, pronuncià aquests mots: «Ja saben el que han fet, els vils!», Com també ho saberen els vils i assassins que vint-i-set mesos més tard —el 10 de març de 1923— el mataren a ell i al seu company Francesc Comes «Parones», que igualment es trobava a bord de «La Giralda».

La nit de l'assassinat de Layret i de la deportació d'aquells homes a la Mola, Martínez Anido va tenir la insolència, per justificar la seva actuació, de declarar davant els periodistes: «Havíem d'apartar-los de Barcelona, i tinc la convicció que amb això, a molts d'ells els hem salvat la vida. Tant de bo ho hagués fet, també, com estava decidit, amb el senyor Layret, i no pesaria la responsabilitat pel seu atemptat». Naturalment, la seva, de responsabilitat!

L'assassinat de Layret va ésser el preludi de tot el que vingué després: repressió ferotge, empresonaments, deportacions i assassinats dels militants sindicalistes revolucionaris, per complaure els instints sanguinaris de Martínez Anido, de Miguel Arlegui i de la burgesia catalana, que actuaven amb la complicitat dels governants conservadors de Madrid i del que feia de rei a Espanya, Alfons XIII.

Joan Manent i Pesas: «Francesc Layret», en *Records d'un sindicalista llibertari català (1916-1943)*. Edicions Catalanes de París. París, 1977. pp. 229-241

